Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti *Musiqi elmi, mədəniyyəti və təhsilinin aktual problemləri* №1, 2026, **s. 93-99**
Азербайджанский Государственный Педагогический Университет *Актуальные проблемы музыкальной науки, культуры и образования* №1, 2026, **с. 93-99**
Azerbaijan State Pedagogical University *Actual problems of the science, culture and education of music* №1, 2026, **p. 93-99**

UOT 372.878

Ş.S.Ağayeva
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
AZ 1000, Bakı ş., Üzeyir Hacıbəyli küçəsi, 68
e-mail: aghayevashams993@gmail.com

MUSİQİ TƏLİMİNİN YARADICI TƏFƏKKÜRÜN İNKİŞAFINA TƏSİRİ

https://doi.org/10.30546/170899876.101.01.2026.93

Açar sözlər: *musiqi təlimi, yaradıcı təfəkkür, yaradıcılıq, musiqi təhsili, idrak prosesləri, təxəyyül*

Təqdim olunan "Musiqi təliminin yaradıcı təfəkkürün inkişafına təsiri" adlı məqalədə musiqi təliminin yaradıcı təfəkkürün inkişafına təsiri elmi-pedaqoji və psixoloji aspektlərdən təhlil olunur. Yaradıcı təfəkkürün mahiyyəti, onun əsas xüsusiyyətləri və şəxsiyyətin intellektual inkişafındakı rolu izah edilir. Musiqi təliminin idrak proseslərinə, emosional sferaya və təxəyyülün formalaşmasına kompleks təsir mexanizmləri araşdırılır. Musiqi fəaliyyəti zamanı analitik və obrazlı düşüncənin paralel inkişafı, improvizasiya imkanlarının yaradıcı sərbəstliyə təsiri və estetik təcrübənin formalaşdırdığı yaradıcı yanaşma əsaslandırılır. Məqalədə həmçinin musiqi təliminin reflektiv düşünmə, idrak elastikliyi, emosional zəka, motivasiya və özünüifadə bacarıqlarının inkişafına verdiyi töhfələr şərh olunur. Kollektiv musiqi fəaliyyəti və incəsənət növləri arasında inteqrasiya imkanlarının sosial və fərdi yaradıcılığın formalaşmasında rolu göstərilir. Tədqiqat musiqi təhsilinin yaradıcı şəxsiyyətin formalaşmasında mühüm pedaqoji vasitə olduğunu elmi əsaslarla təqdim edir.

Ш.С.Агаева

ВЛИЯНИЕ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ

Ключевые слова: *музыкальное обучение, творческое мышление, креативность, музыкальное образование, когнитивные процессы, воображение*

В статье анализируется влияние музыкального образования на развитие творческого мышления с научно-педагогической и сихологической точекзрения. Объясняется сущность творческого мышления, его основные

характеристики и роль в интеллектуальном развитии личности. Исследуются механизмы комплексного влияния музыкального образования на познавательные процессы, эмоциональную сферу и формирование воображения. Обосновывается параллельное развитие аналитического и образного мышления в ходе музыкальной деятельности, влияние возможностей импровизации на творческую свободу и творческий подход, формирующийся под влиянием эстетического опыта. В статье также рассматривается вклад музыкального образования в развитие рефлексивного мышления, познавательной гибкости, эмоционального интеллекта, мотивации и навыков самовыражения. Показана роль возможностей интеграции коллективной музыкальной деятельности и форм искусства в формировании социального и индивидуального творчества. Исследование научно доказывает, что музыкальное образование является важным педагогическим инструментом в формировании творческой личности.

Sh.S.Aghayeva

THE IMPACT OF MUSIC EDUCATION ON THE DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING

Keywords: *music training, creative thinking, creativity, music education, cognitive processes, imagination*

The article entitled “The Impact of Music Education on the Development of Creative Thinking” analyzes the impact of music education on the development of creative thinking from scientific, pedagogical and psychological aspects. The essence of creative thinking, its main characteristics and its role in the intellectual development of the personality are explained. The mechanisms of complex influence of music education on cognitive processes, the emotional sphere and the formation of imagination are investigated. The parallel development of analytical and figurative thinking during musical activity, the impact of improvisational opportunities on creative freedom and the creative approach formed by aesthetic experience are substantiated. The article also comments on the contributions of music education to the development of reflective thinking, cognitive flexibility, emotional intelligence, motivation and self-expression skills. The role of integration opportunities between collective musical activity and art forms in the formation of social and individual creativity is shown. The study presents on scientific grounds that music education is an important pedagogical tool in the formation of a creative personality.

Müasir dövrdə təhsil sisteminin əsas məqsədlərindən biri yalnız biliklərin ötürülməsi deyil, eyni zamanda yaradıcı düşünən, təşəbbüskar və müstəqil qərar verə bilən şəxsiyyətlərin formalaşdırılmasıdır. Bu baxımdan yaradıcı təfəkkürün inkişafı təhsilin prioritet istiqamətlərindən biri hesab olunur. İncəsənət sahələri içərisində isə musiqi təlimi yaradıcı təfəkkürün formalaşdırılması üçün xüsusi imkanlara malikdir. Musiqi emosional və intellektual fəaliyyətin vəhdətini təmin etməklə insanın təxəyyülünü, hisslərini və düşünmə qabiliyyətini aktivləşdirir. Buna görə də musiqi təhsili yalnız ifaçılıq bacarıqlarının öyrədilməsi ilə məhdudlaşmır, həm də fərdin yaradıcı potensialının üzə çıxmasına və inkişafına şərait yaradır. Qloballaşma və informasiya cəmiyyətinin sürətli inkişafı şəraitində insanın yaradıcı qabiliyyətləri onun sosial və peşəkar fəaliyyətində mühüm rol oynayır. Bu səbəbdən pedaqoji elmlərdə yaradıcı düşüncənin formalaşdırılması yollarının araşdırılması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Musiqi təlimi bu prosesdə mühüm vasitə kimi çıxış edir, çünki musiqi fəaliyyəti dinləmə, ifa etmə, improvizasiya və yaradıcılıq kimi müxtəlif fəaliyyət növlərini birləşdirir. Bu fəaliyyətlər şagird və tələbələrin analitik düşünmə, assosiativ təfəkkür, estetik qavrayış və fantaziya qabiliyyətlərinin inkişafına təsir göstərir. Musiqi həm də estetik tərbiyənin mühüm vasitələrindən biri hesab olunur. Musiqinin təsiri altında insanın emosional dünyası zənginləşir, estetik zövqü formalaşır və müsbət mənəvi keyfiyyətlər inkişaf edir. Bu xüsusiyyətlər yaradıcı təfəkkürün formalaşmasında mühüm rol oynayır, çünki yaradıcı fəaliyyət emosional və estetik qavrayışla sıx bağlıdır. Musiqi insanın daxili aləminə təsir göstərərək onun hisslərini, düşüncələrini və yaradıcılıq potensialını stimullaşdırır. Digər tərəfdən, müasir pedaqogikada musiqi təliminin yeni metod və yanaşmalarla zənginləşdirilməsi məsələsi də aktuallıq kəsb edir. Texnologiyaların və innovativ tədris metodlarının tətbiqi musiqi dərslərini daha interaktiv və yaradıcı edir, şagirdlərin dərs prosesinə fəal cəlb olunmasına və onların yaradıcı bacarıqlarının inkişafına şərait yaradır. Belə yanaşmalar musiqi təhsilinin yalnız nəzəri biliklərin mənimsədilməsi deyil, həm də yaradıcılıq yönümlü fəaliyyət kimi təşkil edilməsinin vacibliyini göstərir. Bu baxımdan musiqi təliminin yaradıcı təfəkkürün inkişafına təsirinin öyrənilməsi pedaqogika və musiqi təhsili sahəsində aktual elmi problemlərdən biri hesab olunur. Mövzunun aktuallığı ondan ibarətdir ki, musiqi təlimi vasitəsilə yaradıcı düşünən, estetik zövqə malik və mədəni dəyərlərə hörmətlə yanaşan şəxsiyyətlərin formalaşdırılması mümkündür. Buna görə də musiqi təliminin yaradıcı təfəkkürün inkişafında oynadığı rolun tədqiqi həm nəzəri, həm də praktik baxımdan böyük əhəmiyyət daşıyır.

Müasir təhsil sistemində yaradıcı təfəkkürün inkişafı cəmiyyətin intellektual potensialının formalaşmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Qloballaşma və texnoloji yeniliklərin sürətlə artdığı şəraitdə insanlardan yalnız hazır bilikləri mənimsəmək deyil, eyni zamanda yeni ideyalar irəli sürmək,

problemlərə fərqli baxış bucağından yanaşmaq və yaradıcı qərarlar vermək tələb olunur. Bu düşüncə forması məntiqi təfəkkürlə yanaşı təxəyyül, emosional zəka və assosiativ əlaqələr qurmaq bacarığı ilə sıx bağlıdır. Psixoloji baxımdan yaradıcı təfəkkür problemlərə qeyri-standart yanaşma, müxtəlif variantlar arasında seçim etmə və yeni həll yolları tapma bacarığını əhatə edir. Elmi tədqiqatlarda yaradıcı təfəkkürün əsas göstəriciləri kimi orijinallıq, elastiklik, ideya axıcılığı və təxəyyülün aktivliyi qeyd olunur. Bu keyfiyyətlərin formalaşması isə xüsusi təlim mühiti və yaradıcı fəaliyyət tələb edir.

Musiqi təlimi yaradıcı təfəkkürün inkişafına təsir edən ən təsirli fəaliyyət sahələrindən biridir. Musiqi ilə məşğul olan şəxslər ritm, melodiya və harmoniya arasında əlaqələri dərk etməklə mürəkkəb idrak proseslərini aktivləşdirirlər. Musiqi ifası və dinlənilməsi zamanı beynin hər iki yarımkürəsi eyni vaxtda fəaliyyət göstərir ki, bu da analitik və yaradıcı düşüncənin paralel inkişafına şərait yaradır. Musiqi fəaliyyəti zamanı insan həm məntiqi struktur qurur, həm də emosional ifadə vasitələri axtarır. Bu isə yaradıcı təfəkkürün əsas mexanizmlərindən biri hesab olunur. Musiqi təliminin ən mühüm xüsusiyyətlərindən biri improvizasiya imkanlarıdır.

İmprovizasiya prosesində şagird və tələbələr əvvəlcədən müəyyən olunmuş sxemlərdən kənara çıxaraq spontan qərarlar verir, yeni melodik və ritmik quruluşlar yaradırlar. Bu proses yaradıcı təfəkkürün sərbəstliyini təmin edir və fərdin özünəməxsus ifadə tərzini formalaşdırır. Musiqidə improvizasiya həm də situativ düşünmə bacarığını gücləndirir və sürətli qərarvermə qabiliyyətini inkişaf etdirir.

“Musiqi təhsili uşağın yalnız estetik baxışlarını deyil, həm də intellektual və sosial inkişafını şərtləndirən mühüm vasitədir” [1, s.24].

Musiqi təliminin yaradıcı təfəkkürə təsiri yalnız fərdi idrak prosesləri ilə məhdudlaşmır, eyni zamanda şəxsiyyətin ümumi inkişaf dinamikasında da özünü göstərir. Musiqi fəaliyyəti insanın daxili potensialını üzə çıxaran, onun özünüifadə imkanlarını genişləndirən və fərdi yaradıcılıq təşəbbüslərini stimullaşdıran mühüm vasitədir. Şagird musiqi ilə məşğul olduqca yalnız hazır nümunələri təkrarlamır, eyni zamanda mövcud materialı yenidən qurur, dəyişdirir və fərdi interpretasiya etməyə çalışır. Bu proses isə yaradıcı fəaliyyətin əsas mexanizmlərindən biri hesab olunur.

Musiqi materialının qavranılması və mənimsənilməsi mürəkkəb idrak əməliyyatlarını tələb edir. Ritmik strukturların dərk edilməsi, melodik xəttin izlənilməsi, harmoniya keçidlərinin hiss olunması diqqətin cəmlənməsi və analitik düşünmə bacarıqlarını inkişaf etdirir. Eyni zamanda musiqinin emosional məzmunu fərdin daxili aləmi ilə qarşılıqlı əlaqə yaradır və bu qarşılıqlı təsir nəticəsində emosional-idraki vəhdət formalaşır. Belə inteqrativ proseslər yaradıcı təfəkkürün daha məhsuldar inkişafına zəmin yaradır. Musiqi təlimi zamanı yaranan estetik təcrübə də yaradıcı düşüncənin formalaşmasında mühüm rol

oynayır. Estetik qavrayış insanın gözəlliyi dərk etmə qabiliyyətini gücləndirir, hisslərin incə çalarlarını ayırd etməyə imkan verir və emosional reaksiyaların zənginləşməsinə səbəb olur.

Divergent düşünmə isə yaradıcı təfəkkürün əsas göstəricilərindən biri hesab olunur. Musiqi təlimi həmçinin reflektiv düşünmənin inkişafına təkan verir. Şagird ifa etdiyi musiqini dinləyərək öz fəaliyyətini qiymətləndirir, səhvləri müəyyənləşdirir və daha mükəmməl nəticə əldə etmək üçün yollar axtarır.

Özünütəhlil prosesi tənqidi və yaradıcı təfəkkürün qarşılıqlı vəhdətini təmin edir Musiqi təlimi zamanı interpretasiya fəaliyyəti xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Eyni musiqi əsərinin müxtəlif ifaçılar tərəfindən fərqli təqdim olunması şagirdlərə yaradıcı seçim azadlığı verir. Onlar müəllif mətninə sadiq qalmaqla yanaşı, şəxsi hiss və düşüncələrini də ifadə etməyə çalışırlar. Bu isə fərdi yaradıcılığın inkişafını stimullaşdırır və müstəqil estetik mövqenin formalaşmasına səbəb olur. Musiqi ilə məşğul olan şəxslərdə zaman və məkan duyumunun inkişafı da müşahidə olunur. Ritmik ardıcıllığın qorunması, temp dəyişmələrinin izlənilməsi və musiqi frazalarının quruluşu idrak proseslərinin sistemliliyini artırır.

Strukturlaşdırılmış düşünmə bacarığı isə yaradıcı ideyaların məqsədyönlü şəkildə formalaşdırılmasına kömək edir. Musiqi təliminin motivasiyaedici rolu yaradıcı fəaliyyətin davamlılığını təmin edən əsas amillərdəndir. Musiqi estetik zövq oyatdığı üçün şagirdlər bu fəaliyyətə daha həvəslə qoşulurlar. Daxili motivasiya yaradıcı təşəbbüslərin artmasına, müstəqil məşqlərin intensivləşməsinə və yeni yaradıcılıq axtarışlarının meydana çıxmasına səbəb olur. Marağa əsaslanan fəaliyyət isə yaradıcı təfəkkürün daha səmərəli inkişafına şərait yaradır. Musiqi təlimi fərdin özünüifadə imkanlarını genişləndirir. Musiqi vasitəsilə insan sözlə ifadə edə bilmədiyi emosional vəziyyətləri və daxili təcrübələri səslər vasitəsilə çatdırır. Bu proses emosional sərbəstlik yaradır və daxili psixoloji maneələrin aradan qalxmasına kömək edir. Emosional azadlıq isə yaradıcı ideyaların sərbəst formalaşması üçün əlverişli zəmin yaradır.Musiqi insanın emosional, intellektual və estetik inkişafına birbaşa təsir göstərən sənət növlərindən biridir. Musiqi ilə məşğul olmaq insanın hisslərini zənginləşdirir, təxəyyülünü genişləndirir və onun daxili dünyasının inkişafına kömək edir. Musiqi dinləmə, ifa etmə, improvizasiya və yaradıcılıq kimi müxtəlif fəaliyyət formalarını özündə birləşdirir. Bu fəaliyyətlər insanın düşünmə proseslərini aktivləşdirir, analitik və assosiativ düşünmə bacarıqlarını inkişaf etdirir. Musiqi təlimi zamanı şagird və tələbələr yalnız melodiyaları öyrənmir, eyni zamanda onları hiss edir, müqayisə edir, təhlil edir və bəzən də yeni musiqi ideyaları yaratmağa çalışırlar. Bu proses isə yaradıcı təfəkkürün inkişafına təkan verir. Yaradıcı təfəkkür insanın mövcud məlumatları yeni şəkildə əlaqələndirə bilməsi, yeni ideyalar irəli sürməsi və problemlərə qeyri-ənənəvi yanaşmalar tapması ilə xarakterizə olunur. Musiqi təlimi bu xüsusiyyətlərin formalaşmasına geniş

imkanlar yaradır. Musiqi əsərlərinin ifası zamanı ritm, melodiya, harmoniya və dinamika kimi elementlərin düzgün qavranılması və ifadə edilməsi tələb olunur. Bu isə diqqətin, yaddaşın, məntiqi və obrazlı düşünmənin inkişafına səbəb olur. Bundan əlavə, musiqi fəaliyyəti zamanı yaranan emosional vəziyyət insanın yaradıcılıq potensialını daha da gücləndirir. Musiqi təliminin yaradıcı təfəkkürə təsiri xüsusilə improvizasiya və musiqi yaradıcılığı prosesində daha aydın şəkildə özünü göstərir. İmprovizasiya zamanı ifaçı əvvəlcədən hazırlanmış plan olmadan yeni melodiyalar və ritmlər yaradır. Bu proses insanın fantaziyasını, sərbəst düşünmə qabiliyyətini və estetik zövqünü inkişaf etdirir. Şagirdlərin musiqi əsərlərinin ifasında öz fərdi yanaşmalarını ortaya qoymaları, melodiyaları müxtəlif emosional çalarlarla təqdim etmələri onların yaradıcı düşünmə bacarıqlarının inkişafına müsbət təsir göstərir. Bundan əlavə, musiqi təlimi insanın ümumi intellektual inkişafına da mühüm təsir göstərir. Elmi tədqiqatlar göstərir ki, musiqi ilə müntəzəm məşğul olan şəxslərdə diqqət, yaddaş, məntiqi düşünmə və problemlərin həlli bacarıqları daha yaxşı inkişaf edir. Musiqi ilə məşğul olmaq beynin müxtəlif sahələrinin eyni vaxtda fəaliyyət göstərməsinə səbəb olur ki, bu da düşünmə proseslərinin daha fəal və çevik olmasına şərait yaradır. Musiqi təlimi həm də estetik tərbiyənin mühüm vasitələrindən biri hesab olunur. Musiqi vasitəsilə insanın estetik zövqü formalaşır, gözəlliyi dərk etmək qabiliyyəti inkişaf edir və incəsənətə marağı artır. Estetik zövq və emosional həssaslıq isə yaradıcı təfəkkürün formalaşması üçün vacib amillərdəndir. Musiqi insanın emosional dünyasını zənginləşdirərək onun yaradıcılıq potensialının üzə çıxmasına kömək edir. Müasir təhsil sistemində musiqi dərslərinin yaradıcı yönümlü təşkil edilməsi də xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Əgər musiqi təlimi yalnız nəzəri məlumatların verilməsi və hazır əsərlərin mexaniki şəkildə öyrədilməsi ilə məhdudlaşarsa, bu zaman onun yaradıcı təfəkkürə təsiri zəif ola bilər. Lakin dərslərdə improvizasiya, musiqi oyunları, kollektiv ifa, musiqi dinləmə və müzakirə kimi metodlardan istifadə edildikdə şagirdlərin fəallığı artır və onların yaradıcılıq qabiliyyətləri daha effektiv şəkildə inkişaf edir. Bütün bunlar göstərir ki, musiqi təlimi yalnız musiqi biliklərinin mənimsədilməsi deyil, həm də şəxsiyyətin hərtərəfli inkişafına xidmət edən mühüm pedaqoji vasitədir. Musiqi insanın emosional və intellektual potensialını inkişaf etdirərək onun yaradıcı təfəkkürünün formalaşmasına mühüm təsir göstərir. Bu səbəbdən musiqi təliminin yaradıcı təfəkkürün inkişafındakı rolunun öyrənilməsi pedaqogika və musiqi təhsili sahəsində aktual və perspektivli tədqiqat istiqamətlərindən biri hesab olunur.

"Musiqi təlimi sadəcə nəzəri biliklərlə məhdudlaşmamalı, şagirdlərdə yaradıcı fəaliyyətə maraq oyadaraq onların estetik tərbiyəsini gücləndirməlidir" [3, s.55].

Musiqi fəaliyyətində əldə olunan uğur hissi də yaradıcı təfəkkürün inkişafına müsbət təsir göstərir. İfa bacarıqlarının təkmilləşməsi və estetik

nəticənin əldə olunması şagirdlərdə özünəinam hissini gücləndirir. Özünəinam yaradıcılıq prosesində risk etmə və yeni ideyalar sınamaq cəsarətini artırır. Bu xüsusiyyətlər yaradıcı şəxsiyyətin əsas psixoloji göstəriciləri hesab olunur. Bundan əlavə, musiqi təlimi digər incəsənət növləri ilə inteqrasiya imkanları yaradır. Musiqinin rəqs, teatr və təsviri sənətlə əlaqəli şəkildə öyrədilməsi sintez olunmuş yaradıcı fəaliyyət mühiti formalaşdırır. İncəsənət növlərinin qarşılıqlı təsiri obrazlı təfəkkürü gücləndirir və çoxşaxəli yaradıcılıq bacarıqlarının inkişafına təkan verir.

ƏDƏBİYYAT

1. Əlizadə R. Musiqi təhsilinin pedaqogikası. Bakı: Təhsil Nəşriyyatı. 2005, 24 s.

2. Əliyeva S. Şəxsiyyətin formalaşmasında incəsənətin rolu. Bakı: Elm və Təhsil. (2012) , 158 s.

3. Qədimova J. Musiqi fənninin tədris metodikası. Bakı: "Müəllim". 2021, 200 s.

4. İsmixanov M.A Vəliyeva S.V Sosial pedaqogika. Bakı: ADPU nəşriyyatı, (2013, 304 s.

5. Rəcəbov O. Musiqi təhsili və estetik tərbiyə məsələləri. Bakı: Elm və təhsil, 2010, 176 s.

6. Ağayev M.H. Pedaqoji fikir tarixində tərbiyə və təhsil (Dərs vəsaiti). Bakı: 2011, 132 s.

7. Bədəlova Ə. Azərbaycan xalq pedaqogikası. Bakı: 2009, 188 s.

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 28.04.2026
Məqalənin təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 01.05.2026
Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 14.05.2026
Məqaləni çapa tövsiyə edən sahə redaktorunun (və ya üzvünün) adı:
sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Afət Həsənova
ADPU-nun Elmi Şurasının 15 aprel 2016-cı il tarixli 15 saylı qərarı ilə çap olunur.